

mpkslas menas literatūra

Naujasis Alės Rūtos romanas „Pirmieji svetur“

Šiame numeryje:

Laimėjimai ir pralaimėjimai gyvenime ir vaizdavime.
Naujasis Alės Rūtos romanas „Pirmieji svetur“.
Duktė apie savo tėvą dailininką Juozą Pautienį (1900-1978).
Iš kelionės po Indiją: Taj Mahal — meilės poema marmure.
Naujos knygos.
Česlovo Masačio eilėraščiai.
Rugsėjo mėnesio parodos.
Chicagos teatruose.
Nauji leidiniai.

TITAS ALGA

Alė Rūta. *Pirmieji svetur*: išstumtųjų dalis. Romanas, premijuotas 1983 m. „Draugo“ romano konkurso premija. (Jury komisija: Balyš Gaidžiūnas — pirm., Vacys Rociūnas, Dalia Staniškienė, Jolita Kavaliūnaitė ir Juozas Stempušis.) Chicago: Lietuviškos knygos klubas, 1984. 378 psl. Viršelis dail. Rasos Arbaitės. Kaina — 12 dol. Gaunama pas platintojus ir Drauge.

Prieš trisdešimt metų pirmą kartą laimėjusi Draugo romano konkursą (*Trumpa diena*, 1954) Alė Rūta, šiais metais vėl jį laimėdama už romaną *Pirmieji svetur*, pagaliau įsijungė į vis didėjančių keliakartinių laureatų būrį. Pirmasis Draugo konkurso laimėjimas gal kaip tik ir paskatino Alę Rūtą koncentruotis prie ilgojo metražo prozos, nes, iki tol išbandžiusi visus žanrus ir daugiau besireiškusi jauniui skirtose literatūroje, vėliau ji per keliolika metų parašė stamboką apysaką ir aštuoneta romanų, įskaičiuojant siužetinius nesurištą penkių vienetų seriją „Didžioji meilė“ ir Dirvos konkursą laimėjusį *Kelią į kairę*.

Romanas *Pirmieji svetur*, kaip rašoma knygos apvalko užlenkime, yra „19-tojo šimtmečio pabaigos ir 20-tojo pradžios lietuvių ateivių Amerikoje gyvenimo iškarpa“. Veiksmas čia prasideda dar anksčiau, pirmojoje to šimtmečio pusėje — rusų okupuotoje ir baudžios tebevarginamoje Lietuvoje, kada, vos spėjus palaidoti jaučio subadytą laisvą ūkininką Kazimierą Martišūną, jo žmonai gimsta sūnus, pakrikštijamas „tėvo — Kazimiero — vardu“ (12).

Iš tikrųjų ir tėvui mirus „niekas ūkyje nepasikeitė“.

Javai augo, sodai žydėjo, gyvuliai apžūrėti, vaikai pamaitinti ir aprengti“ (13). Augo ir Kazio, su vyresniu broliu Petru dirbdamas ūkyje, atlikdamas dvaro prievoles, o išgirdęs „apie žalmierius ir matiežą“ (20), dargi būdamas ką tik apsišturęs su dvaro vaitu ir žandarų dėl to paieškomas, „Kazys patraukia mišką į tą pusę, kur stovi kunigo Mackevičiaus vaiskas“ (28), vadinas — prisijungia prie tų, kurie 1863 metais sukilo prieš rusus. Ką gi? „Balon puolęs, sausas nekelsi, — reiks pakariaut...“ (33).

Bekariaudamas, paties Mackevičiaus išsiųstas pafontėn pasiuntiniu, Kazys patenka rusų belaisvėn... po ilgo vežiojimo nuo jų atsiskiria ir pabėga kažkur „tarp Minsko ir Vilniaus“... susitinka su taipgi pasimetusi lenkų sukilėliu Vladėku... su juo besislapstydami abu patraukia į vakarus... „Po daugelio dienų tokio klajojimo... jie užklydo į vakarus. Vladėk šoko su viena, šoko ir... Dingo jis, kaip į vandenį įkrito“ (41), o Kazys atsikūrė Klaipėdoje. Gavęs darbe uoste ir bėkraudamas sunkias dėžes, „prisėdo trumpam laivo sandėly pailsėti ir užsnūdė“ (44), pasijuto esąs „ant vandens“, o netrukus ir Anglijoje, kur „išlindo ir, greit užsivertęs dėžė ant pečių, nešė paskui kitus laivų krovinius“ (45).

Užsidirbęs kiek pinigų ir didesnę jų dalį sumokėjęs žydai, Kazys atsikūrė laive į Ameriką... čia vėl „stropiai nešiojo dėžes į krantą — New Yorko uoste“ (49), o „prižiūrėtojai nusisukus... šmukštelėjo į šalį“ (49). Ir „taip šis dvidešimt ir poros metų vyriškas, jau kiek vargo paragavęs, atsirado Amerikos

Rašytoja Alė Rūta — Arbinė, 1983 metų „Draugo“ romano konkurso premijos laureatė, sodelyje, Santa Monica, California.

krante“ (50). Vadinas — „ilgu mėnesių svajonė išsipildė“. Čia 50-tajame puslapyje baigiasi romano įžanga, o nuo tada jau prasideda pavadinimu pažadėtasis dėstymas.

(— Lietuvis iš savo krašto būdavo išstumtas: skurdo, baudžios, rusų kariuomenės, vergovės ir kitų nedalių. Vėliausia emigracija — buvom išstumti šaltos ir žiaurios „raudonosios bangos“, — kalbėjo autorė *Draugo* 1984.V.12 išspausdintame pokalbyje, kaip tik dėl to, cituojant pabrąukto, „stumdomo“ turbūt ir romanui duodama antrinį pavadinimą „Išstumtųjų dalis“. Nesigilinant kiek šis žodis faktiškai ar sąvokiškai teisingai pavartotas, jis skamba labai jau „nepoetiškai“ ir sukelia ne tiek dramatišką, kiek groteskišką karikatūrišką vaizdą.)

Besilampinėdamas didmiesčio gatvėmis, Kazys staiga prisimena, kad „yra čia Amerikoje toks iš jų krašto, — Šešgelio Anūpras“ (53), tad, su draugiškos policijos pagalba, jį susiranda, pas jį įsikuria, įsidarbina toje pačioje siuvykloje ir... ilgainiui į jį kalbina ieškoti pelningesnio darbo.

Abu iškeliauja į anglies kasyklas ir, pakelėję dirbdami pas ūkininkus ar statybose, netrukus pasiekia „Senando“. Čia ir vėl „Kazimieras dirba kaip juodas jautis. Neatsilieka nuo jo ir Anūpras“ (85). Jiems sekasi, taip, kad „airišiai“, lenkai dega pavydu, pykta“ (86), ko mūsų tautiečiai, žinoma, per daug nepaiso... „Taip nuskrenda metai ir antri; du draugužiai, atkakę čia ieškodami pinigų ir laimės, to nei nepastebi“ (87). Kazimieras siūnia dolerius į Lietuvą motinai ir broliui Petriui, bet — „sau šykštus, spaudžia centą prie cento, dolerį prie dolerio“ ir, kada Anūpras „kur tik nutverdamas, kur gaudamas, vis perka knygeles“, Kazimieras, „nusižiūrėjęs vieną parduodamą valgyklėlę, ima ir ją užperka“ (89).

Dabar, „išsirašęs iš Lietu-

vos tą merginą, kuriai dainėles laiškuose siuntinėdavo“ (98), Anūpras veda Onutę, o Kazimieras, valgyklėlę pardavęs, perka populiariausią lietuvišką biznį — „saliūną“. Jis irgi ima klausinėti apie Praniūtę, kurios krikštynose dalyvavo dar antrajame romano skyriuje, kol pagaliau taipgi ją išsiviečia... „Taigi, atvažiuoja Pranciška Pragulbyčia“ (107)... Kazimieriui dar kažko dėsiant, Praniūtė beveik pati jam pasiperša, „o vestuvės, lietuviškos angliakasių vestuvės — tikrai: oi, oi!“ (115).

(Veiksmas, sakytum, tiesiog vertiasi šuoliais. Taip bent autorė bando parodyti, tačiau skaitytojas, deja, to veiksmo tiesiogiai veik niekada nemato. Už visus veikėjus kalba pati autorė. Ji juos teisinga, už juos aiškinasi, moralizuoja, dėl jų ydelių kaltindama tai aplinkybes, tai santvarką. Pakilus ir nuotaiingas tonas, rodo, kad kalbama mažesnio reiklumo intymesnei auditorijai: „Štai ir atvažiuoja...“ (98); „Patirties Martišūnas jau turi...“ (101); „Ne, Kazimieras neprapuola...“ (105); „...jau ir pilvukas pro baltą prijuostę veržiasi“ (105)... Iš naivoko, simplistiško, dažnai gausiais barbarizmais išmarginto sakinio atrodytu, jog kalbama veikėjų lūpomis, reiškiamos jų mintys, bet tada kyla klausimas: kodėl negali jie patys? Ar Alė Rūta jais nepasitiki?)

„Taip jie gyvena laimingai, sparciai turtėja ir garėja darbštumu bei širdžių gerumu“ (117). „Susilaukia dukters Anelės... Iš Lietuvos Kazimieras „atsitraukia“ Joną Kvėdara ir laiko jį nuomininku, jam išsikelus — priima žemaitį Juozą... Antanėlį Paulauską... Martišūnienėi gimsta berniukas, pakrikštijamas Mykoliuku... „Kazimieras Martišūnas, kaip šviesesnis tarp darbininkų“ (131) įvairioms lietuvių draugijoms „paklojo nemažai savo pinigėlių, daug ir savo laisvų valandų pašventė bažnyčiai... įsitraukė į patriotų veiklą“ (132). „Pranciška Martišūnienė, kaip ir jos

vyras, sumani įvairiuose reikaluose ir ne pliuskė“ (135). Patyrę, kad „pardavus namą, o perkant kitą, kiek nugaventa, galėjai kiek sutaupti“, jie taip ir „vertėsi namais, gana gerai iš to pragyvendami“ (135). Tada Martišūnas netikėtai pastebėjo, kad jau ir „į jo Aneliukę krypta jaunų vyrų akys“ (137)... Teko ją išleisti už Petro Teplušio...

Kasyklose įvyksta sprogimas. Du Kazimiero globotiniai žūsta, keturi — sunkiai sužalojami. Anūprui nutraukia abi kojas. Vėliau abi kojas tenka rupjauti ir Antanui, ir Juzei, o vieną koją praranda ir Jonas Kvėdaras... Kazimieras jiems Brooklyne nuperka alinę pavadinamą „Four men on one leg“, aptarnaujamą visų jo globotinių, ratukais važinėjančių invalidų, ir susilaukiančių nesitiktai didelio pasisekimo: „Lenta su užrašu „Keturi vyrai ant vienos kojos“ pritraukia jiems tūkstančius svečių, atvilioja daugybę smalsuolių“ (181).

„Tais patiais metais sušaukiamas ir pirmasis Politinis Amerikos Lietuvių seimas — Philadelphia, Pensilvanijoje, kuriam pirmininkauja Martišūno draugas Juozas Šukys. Kazimieras ir tenai pribūva“... (179).

(— Bet šiam romanui idėją gavau atsitiktinai. Vienas čia gimęs šviesus lietuvis papasakojo apie savo senelį... Su tokia meile ir pagarba jis kalbėjo apie aną jau mirusį žmogų, kad man kilo noras jį atgaivinti knygoje... Iš jo sužinojau kelis jo senelio charakterio bruožus ir kelis tikrus įvykius: pikta jauti, be kojų vyrus iš kasyklų, ratukais važinėjančius po karčiamą, — aiškino autorė jau minėtame pokalbyje, lyg tair bandydama skaitytoją ar save pačią įtikinti, jog tikri įvykiai ir romane padarys tikresniu ar įtikimesniu. Bet įspūdis susidaro tik toks, kad Alė Rūta yra įsipareigojusi kažkieno jai padiktuotus įvykius surašyti tiksliai ir detališkai, nepaisydama ar jie (Nukelta į 4 psl.)

Kertinė Parastė

Laimėjimai ir pralaimėjimai gyvenime ir vaizdavime

Praėjo sporto olimpiada Los Angeles mieste ir amerikiečiai laimėjo daug aukso medalių. Tik gerai bėgikai Decker atsitiko sunkiai suprantama nelaimė. Pralėdama anglų bėgikę, ji krito, užkliuvusi už kulno, raitėsi pievoje ir be perstojo verkė per televiziją viso pasaulio akys. *Detroit News* rugpj. 12 žurnalistas J. Mariotti ją pavadino „verksne“ (cry-baby).

Į jo straispį tuoj atsiliepė nemaža skaitytojų laiškais, askindami, kad žurnalistas visiškai užmiršo Decker kritimo žmogiškąją pusę. Ji buvo labai gera bėgikė, daugiau kaip 8 metus rengėsi olimpiadai ir jai staiga nepasisekė. Žiaurus likimo pokštas atsitiko ir jai turbūt tai labai pergyveno! Kodėl kaip tik jai tai turėjo atsitikti? O Mariotti ją pavadino net „liurbė“ (wimp)!

Tokių tragedijų gyvenime pilna. Bet yra žmonių, kurie nori matyti tik laimėjimus gyvenime ir vaizdavime. Stai pasirodė naujas filmas „Raudonasis rytas“ (The red dawn), kuriame, priešingai Decker nepasisekimui, jaunų gimnazistėlių grupė Amerikos miestelyje laimi prieš parašutais, nusileidusią rusų invaziją. Įsivaizduokit, jauni mėsiai prieš rusus laimi! Kino kritikai puolė šį filmą, išvadindami propaganda, rasizmu, militarizmu, smurtu ir ksenofobija (baime ir neapykanta kitos tautos žmonėms). Rusai parodyti kaip kvailiukai, o gimnazistėliai — herojai! Baisu...

Žurnalistas T. J. Bray parašė straispį „Raudonasis rytas ir kritikai“ (*Detroit News*, š.m. VII.19), kuriame jis aprašo, kaip vaikai pasiūlė jam kartu pažiūrėti šio filmo. Jis nuėjo ir viso to, ką kritikai aprašė, nematė. Jam atrodo, kad jis matęs „liberalų teologijos“ skėlas jų pasisakymuose prieš tokius filmus: „Nerodykit, kad amerikiečiai pranašesni už rusus, nes jie — lygūs“. Bet tikros realybės ir

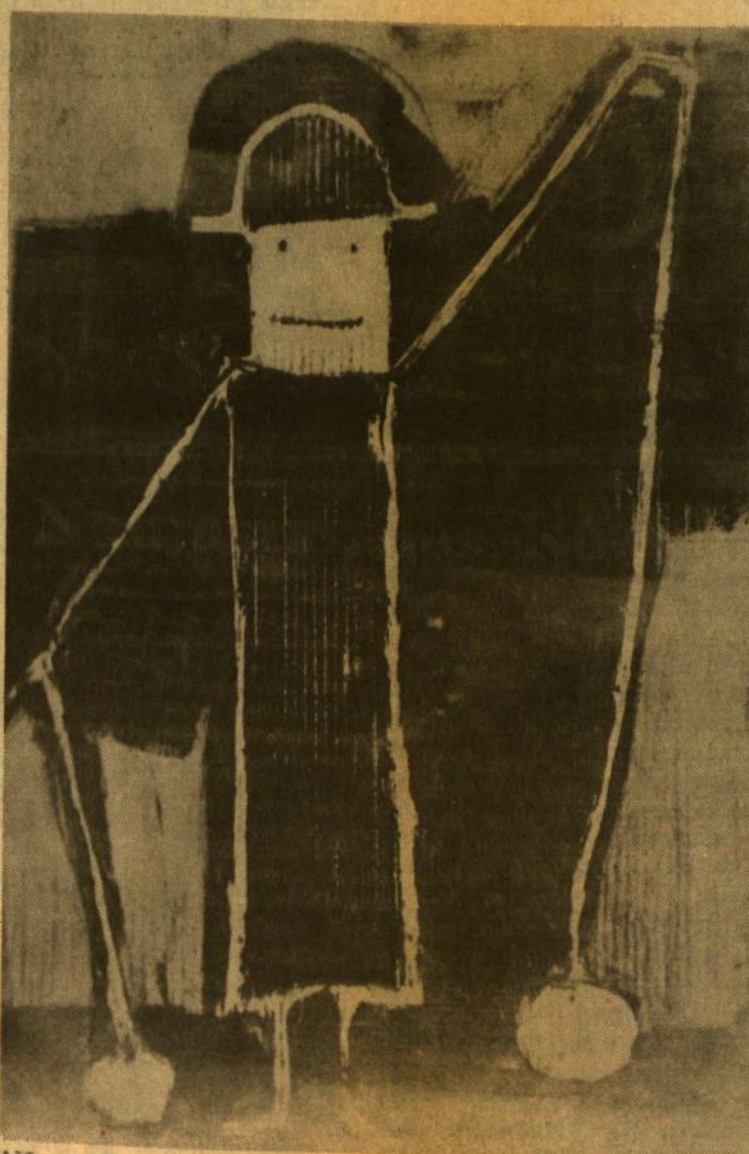
„lygybės“ jis ir nenorėjęs matyti. Kitaip jis neitų žiūrėti fantastiškų filmų apie „invazijas iš planetų“, kurios jam patinka. (Tarp kitko, Le Carré yra kartais kaltinamas, kad anglus ir rusus vaizduoja kaip „lygius“.)

Vienu žodžiu, ir nepasisekimai, ir laimėjimai gyvenime ir mene vis kam nors užkliūva ir gali būti labai lengvai tendencingai vertinami, ypač, kai susiduriame ir turim reikalų su patriotiniais jausmais. Vieniems patinka tik laimėjimai, o kitiems atrodo, kad ir pralaimėjimas yra žmogiškos egzistencijos neatskiriama dalis, ir pralaimėjimas nėra juokin-gas.

Taip ir sukamės mene tarp laimėjimų ir pralaimėjimų. Ką geriau vaizduoti? Karo metu ir po karo kuriami filmai vien apie heroizmą, laimėjimus. Vėliau pasirodo ir tokie, kurie parodo pralaimėjimus ir jų priežastis. Taip atsirado „Galipoli“, I-ojo pasaulinio karo Turkijos invazijos parodymas „Tiltas per toli“ — II-ojo karo baisi nesėkmė Belgijoje ir t.t. Iš jų net pasimokoma: kodėl pralaimėta? Nevykę vadai tampa tragiški, bet žmogiški. Juos užjaučiam. O kai kurių ilgai dar nesuprasim, kaip kvanktelėjusį laivo kapitoną, pridariusį blogų karinių sprendimų („Caine mutiny“ filme), arba Jones kulto nusižudėlius Gvijanoje.

Po Freudo, Darvino ir Jungo nereikėtų stebėtis, kad žmogui pasiseka, o kartais ne. Klasikinėje literatūroje Uliasis gale laimi. Bet kiek yra daug nelaimėjusių, žuvusių: senis Lyras, Romeo, Otelas. Pralaimėjęs dėl žmogiškų ydų, gėdos, šeimų nesupratimo ar kvailio pavydo — 1001 priežasties.

Kyla klausimas, kas geriau: laiminga įvykių pabaiga ar nelaiminga? Laimėjimas ar pralaimėjimas? Kas kvepia daugiau propaganda, ar žmogiškuoju jausmu, o gal (Nukelta į 4 psl.)

Alfonso Dargis

Sportas (aliejus)

Duktė apie savo tėvą dailininką Juozą Pautienį (1900 - 1978)

ADOLFAS MARKELIS

Artinantis dailininko Juozo Pautieniaus pomirtinei parodai (Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre — rugsėjo 14-23 d.), pravartu pateikti skaitytojams ir parodos lankytojams keletą žinių apie dailininko gyvenimą ir kūrybą.

Pradinį ir vidurinį mokslą dail. Juozas Pautienius išėjo Lietuvoje, Vilkaviškio ir Marijampolės mokyklose. Nepriklausomybės kovų metu buvo savanoris. Grįžęs iš kariuomenės, įstojo į Svetimo ministerijos pašaukimo kursą Kaune. Ten pat lankė Adomo Varno tapybos studiją ir Meno mokyklą, kurią baigė 1924 m. Lietuvoje dalyvavo pirmojoje meno parodoje, Kaune, dar nutapė keletą darbų ir kaip menininkas nutilo ilgą laiką. Tik pokario metais Vokietijoje, kai materialinių vertybių trūkumas tapo neužginčijama realybe, prabilo ilgai tylėjusi Pautieniaus mūza. Dar labiau ji išsiskleidė šiame kontinente, kur, sakoma, dailininkui nėra ateities. Ši taisyklė negaliojo optimistiškai nusiteikusiems ir pilnam energijos dail. Pautieniui. Jei daugelis jo kartos dailininkų pirmąsias įsikūrimo metus Amerikoje rezignavo, tai Pautienį reikia laikyti šimtprocentiniu kontrastu: jis prieš, organizavo parodas sau ir kitiems, važinėjo po lietuviškas kolonijas, savo paveikslais aprūpindamas bepradandčius įsikurti tautiečius, gydytojus ir biznio įstaigas, o nuo 1951 m. įkeldamas koją į „The All-Illinois Society of Fine Arts“ Chicagoje. Jis kūrybos ir veiksmo žmogus, dar 1955 m. sugebėjęs išleisti savo monografiją, redaguotą dail. Igno Šlapelio. Tai retai suderinami dailininko ir organizatoriaus gabumai. Nors toji monografija gerokai perkrauta studijai nereikalingais meno raidos aiškinimais, joje randame biografinių duomenų, taip pat neblogą Pautieniaus kūrybos aptarimą, pointelizmo techniką, neimprisonistinę kūryboje, tapybinio peiliuko (špachtelio) naudojimą vietų teptuko ir kai kurių paveikslų analizę. Žinoma, studija reikalauja papildymo, nes dailininkas dar kūrė virš dvidešimt metų po jos pasirodymo.

Parodą ruošia, globojant Čiurlionio galerijai, velionio našlė Stasė Pautienienė ir dukra Teresė Bogutienė, kuri šiai pomirtinei

Juozas Pautienius

Žmonos portretas (1963)

parodai paruošė video filmą. Platesniam parodos apibūdinimui čia pateikiamas pokalbis su dailininko dukra.

— Kuo ši paroda, rengiama Jaunimo centre, Chicagoje, yra ypatinga? Susijusi su mirties metinėmis ar kita kuria proga? Kiek ir kokie paveikslai bus išstatyti? Ar bus patys geriausi jo darbai, ir ar bus galima palyginti paskutiniuosius jo darbus su ankstyvesne kūryba?

— Kai dailininkas yra dar gyvas, paroda ruošti galima bet kada, esant didesniai skaitui gerų darbų. Jų Pautieniui netrūko. Jo apskaičiavimu, jis yra sukūręs per 700 paveikslų, ir dauguma jų buvo matomi parodose, kurių yra buvę arti 50. Iš tų 50 parodų 8 buvo individualios, net 3 Čiurlionio galerijoje — 1958, 1960 ir 1967 metais. Paskutinė paroda buvo surengta 1972 m. Tad nuo 1972 m. nėra buvę platesnio masto parodos. Taigi dabar svarbiausias priežastis yra noras parodyti pačius vėliausius Pautieniaus darbus.

Rugsėjo 8 d. sueina ir šioji tokia sukatis, kai prieš 35 metus 1949 metais Augustdorfo stovykloje, Vokietijoje, buvo surengta pirmoji Pautieniaus paroda

Tautos šventės ir su Europa atsisveikinimo proga, nes netrukus reikėjo išvykti į Ameriką. Parodoje dalyvavo du dailininkai — Pautienius ir tuomet jaunas dailininkas Jonas Tricys. Nors J. Pautienius buvo baigęs Kauno Meno mokyklą pirmąją laidą 1924 m., kaip dailininkas nepasireiškė 20 metų. Žmonės jį pažinojo kaip Marijampolės gimnazijos mokytoją, vėliau kaip laikraščio reporterį ir Birštono kurorto garsiniojo, net kaip gerą spekuliantą, mokantį gerai ūkiškai tvarkytis. Paroda ir naujas Pautieniaus veidas visus nustebino. Kaip vėliau spaudoje rašyta, jis buvo „antrą kartą gimęs“ dailininkas.

Parodoj bus išstatyti darbai iš įvairių periodų, pradedant ankstyviausiu, kada Pautienius dirbo plačiais, storais špachtelio potėpiais, ir baigiant pačiais paskutiniais, atliktais smulkia technika mažo formato drobėse. Nuo 1968 m. Parkinsono liga gerokai suvaržė dailininko fizinį pajėgumą: nepajėgdavo kilnoti didelių drobių ir dirbti ilgiau vienos kitos valandos.

Paskutiniuosius savo darbus jis labiausiai vertino. Ir kitiems dailininkams jie darė gerą įspūdį. Pavyzdžiui, dail. M. Šileikis

taip juos aptarė: „Tokios gyvos spalvos... kiekvienas taskas turi savo gaidą, jis lyrinis impresionistas. Pautieniaus kūryboj yra kultūra. Yra ryški linija impresionizmo“. Šitokių mažų drobių, nutapytų tarp 1972-1978 m., yra apie 30. Kiti parodos rodiniai yra skoliniai iš privačių kolekcijų, asmenų, iš Čiurlionio galerijos ar pačios šeimos nuosavybės.

Bus taip pat išstatyta daug portretų, keli autoportretai, tarp jų premijuotas žmonos portretas, integruotas į peizažą. Nors Pautienius yra sukūręs daugiau kaip 20 portretų, daugiausia jis vertinamas kaip peizažistas. Ir šioje parodoje, kur bus išstatyta per 60 paveikslų, dominuos peizažai.

— Ką galite papasakoti apie savo tėvo tapybos eigą ir techniką? Žinoma, kad visi jo paveikslai už tėvynės ribų buvo tapyti tapybinio peiliuku — špachteliu, bet nežinome smulkesnių detalių, nei aplinkybių, kuriose jie buvo kuriami. Kaip impresionistui, jam turėtų būti svarbūs šviesos efektai. Kaip jis juos išgaudavo? Taip pat mums būtų malonu išgirsti, kaip jūs vertinate savo tėvą kaip žmogų ir kaip menininką, ir ką jis pats sako apie savo kūrybą?

— Ryškiausi tėvo kaip dailininko prisiminimai yra mūsų bendros šeimos kelionės į gamtą. Jis turėjo specialų medinį lagaminėlį su dažais, molbertu ir špachteliais ir be jo niekur nekeliaudavo. Gamtoje tėvas vis rinkdavosi kuo nuošalesnį kampelį ir ten dirbdavo, vis kur nors po medžių su amžina skrybėle ant galvos. Nors gamtoj tapydavo, bet man tuomet rodėsi, kad tapomas paveikslas mažai ką bendro turėjo su tikru vaizdu. Dabar suprantu, kodėl. Jam nerūpėjo atvaizduoti apčiuopiamą gamtą, bet jos spalvas bei šviesos efektus. Ta prasme jis tikras impresionistas, kurio moto buvo — „menas neturi kopijuoti gamtos, bet privalo išreikšti jos sužadintus jėgdžius“.

Aš pati dažnai jaučiu tėvo įtaką ir palikimą, reaguodama į gamtą, ir dažnai nejučiomis pakartuoju jo žodžius: „Žiūrėk, kokia dabar graži šviesa!“ Ypačiai popietinių laikų, kai saulė krenta pro medžių lapus ant žolės ir matyti tokie pat šiltai žali tonai, kaip tėvo paveiksluose. Daugelyje tėvo paveikslų dominuoja stiprios šiltos spalvos. Net ir po daugelio metų tėvo pasirinkta paletė įtaigauja mano estetinį supratimą. Labiausiai jį žavėjo koks žydėjimas: iš pradžių buvo gėlių naturmortai vazonuose, vėliau viskas pražydė. Net kalnai saulėlydy žydi raudonai, kaip gėlės. „Tornado“ paveiksle debesų dideli bumbulai lyg gėlių galvutės plaukia per drobę.

Savo kūrybos aptarimui Pautienius buvo nežodingas. Kalbėdamas apie paveikslą, naudojo kelias savas kategorijas: kietas, minkštas, „lokštas“ (mest į šiukšlų dėžę), pusė bėdos (neblogas). Kai jau tikrai būdavo patenkintas paveikslu, tada šypsodamasis paklausdavo, kaip atrodo; leisdavo kitiems pagirti. Jeigu mama arba aš sukritikuodavom naujai pradėtą ar dar neužbaigtą paveikslą, tai jis atsakydavo: „Nebaigto darbo durniam nerodyk“.

Kai augau, tėvas buvo man rūpestingas ir mylintis. Kaip asmenį jį pažinau daugiau netiesiogiai per jo darbus. Apie save nepasakysdavau. Tik dabar, beskaitant laiškus, ruošiant parodą ir video juostą, susipažinau su juo giliau.

Prisimenu tėvą, sėdintį ir dviem pirštais tarškinantį rašomąją mašinėlę. Dabar paaiškėjo, kodėl. Jis vedė labai platų susi-

rašinėją su kitais dailininkais, rašytojais, visuomenininkais. Daugelio laišku tema lieto parodų ruošimą. Bet daugelį laišku rėša dar kitas siūlas: tėvas yra daug kam padėjęs, ar tai A. Galdikui, emigruojančiam iš Paryžiaus į Ameriką, ar gelbėdamas jauną žydą nuo nacių, arba priglaudamas savo bute Cicerioje prof. V. Biržišką. Matydamas pagalbos reikalingą žmogų, jis be didelių kalbų ar gyrimosi praktiškai bandydavo jam padėti.

Galvojant apie tėvą, man prisimena šie A. Galdiko žodžiai, rašyti 1954 m. J. Pautieniui: „Aš su Rannitu esame baisaus liūdesio prisilęti. Mirė Wiiralt, garsus mane paveikė ne tik dvasiniai, net ir fiziniai. Užgūlė kokia tai apatija. Gerai, kad menininkas tik fiziniai miršta, bet jo siela lieka darbuose“.

— Jūsų vyras dr. Jonas Bogutė yra įsteigęs „Lithuanian Video“ ir per daug metų įrašė į juostas įdomių momentų iš mūsų kultūrinio bei visuomeninio gyvenimo. Kiek prisimenu, esame matę „Simą Kudirką Chicagoje“ ir Marquette Parką net 11 televizijos kanale, taip pat mūsų Nepriklausomybės kovų savanorius. Dabar jūs esate paruošę video filmą apie dail. J. Pautienį. Ką galite apie jį pasakyti ir ką mes matysime ir išgarsime parodos atidarymo metu?

— Jeigu ne mano vyras, tai šis video filmas niekad nebūtų atsiradęs. Prieš 10 metų jis pradėjo reikoduoti ir yra įrašęs per 200 juostų iš lietuviškojo gyvenimo. Kai tik įsigijo video aparatūrą ir mane išmokė ją naudotis, jis pradėjo įrašinėti į juostą ir pasikalbėjimus su mano tėveliu. Jo sumanymas panaudoti naujas technologijas priemonės atnešė vaisių ne tik lietuviškai visuomenei, bet ir mano šeimai.

Tekdavo tėvelį įrašyti į video juostą įvairiomis progomis, nuo 1974 iki 1978 m., kai dailininkas

(Nukelta į 4 psl.)

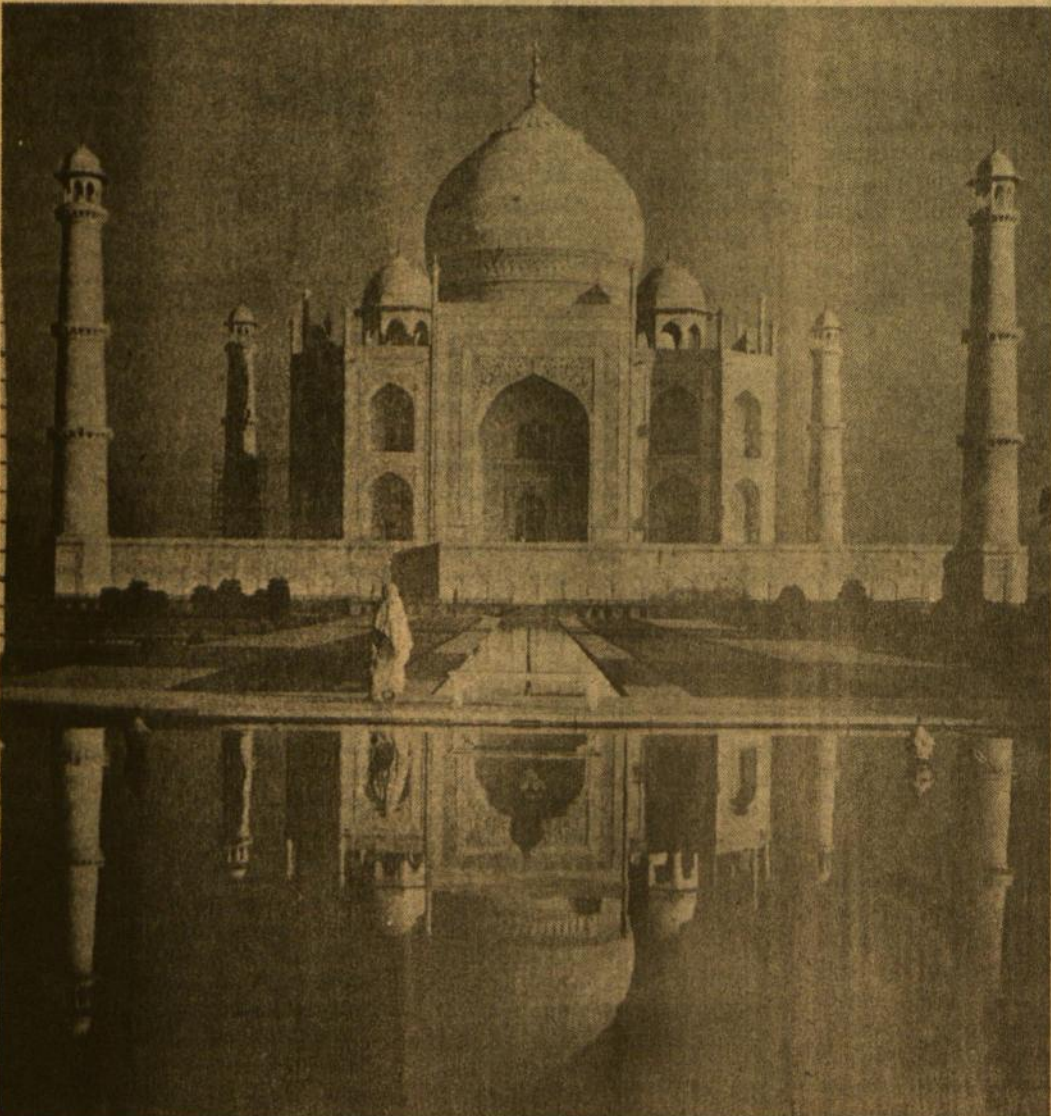

Juozas Pautienius

Duktės portretas (1963)

Iš kelionės po Indiją

Taj Mahal — meilės poema marmure

Taj Mahal su jį supančiu parku — priekyje tvenkinyje, kuriame atspindi pastatas.

Ilgoka kelionė jau artėja prie galo. Ir, kaip paprastai, liūdnoka. Vėl tiek naujų pasaulių matyta, tiek neužmirštamų įspūdžių patirta!

Dalinamės tais įspūdziais Le Corbusier statytame Chandigare, turbanuotų silkių mieste, Punjabe, su vienu aristokratišku angliu, kuris, kaip ir mes, keliauja dviese. Keistoku sutapimu lankėme daugelį tų pačių vietovių, kartais tik kelių dienų skirtumu.

Vieni gerėjome Udaipure, gyvendami pasaulinio garso „Lake Palace“ viešbutyje (saloje pastatytuose maharadžos rūmuose), kiti tuo laikų Jaipure dramblių kopėme į aukštai kalnuose pastatytą maharadžos pilį — tvirtovę. Vieni lankėme vargingąją Motinos Teresės Kalkutą, kiti hindų šventiausią miestą Varanasi (senajame Benares) stebėjome kremacijas ant Gango kranto.

Anglų porėlės jau nebe pirmą kelionę po Indiją (berods net jiems ten gyventi teko), bet jis nustebintas mūsų kelionės apimtimi. Neteko jiems pasigrožėti mogulų Šalimaro sodais Lahoreje, Pakistane, nė ten esančiomis mečetėmis, laikomomis persų — islamo architektūros deimantais. Nelankė jis nė senojo Peshawaro, pilno pabėgėlių iš gretimo Afganistano, nė istorinio Khyber kalnų praejimo. Dar nebuvo matę šventyklomis gausius miestelius Nepalyje, Katmandu, Bhaktapūre, nė majestotiško Everesto (tiesa, viršūnės ir mes nematėme, retai ji nebūna debesųse paskendus).

Pasakoju jam apie Bhubaneswaro šventyklas Orisoje, prie Bengalijos jūros. Stebino jį ypačiai netoli jūros kranto tūkstantmetė „Juodoji pagoda“ Konarake. Iš

akmens pastatyta saulės dievui, šventykla — gigantiškų dimensijų, karietos formos, originaliai ant 24 akmeninių ratų, traukiama 7 didingų arklių. Visa šventykla progresyviai kyla į dangų, labai detališkai išskulptuota tūkstančiais vakarietiškų gerokai stebinančių žmogaus didumo nuogų figūrų. (1200 skulptorių dirbo 12 metų, kol tai įvykdė). Šventykla meno žinovų priskiriama prie didžiųjų senosios pasaulio stebuklų.

Klausia, iš kur atsiradome Chandigare? — Iš Kašmire, — atsakau. Girdėjės, kad ten labai įspūdinga. — Ne tik Kašmire įspūdingas, bet skridimas iš New Delhi per didžiąsias Himalajų grandines ir

Autorė kelionėje po Indiją, kurią iš dalies tenka atlikti dramblių ir jų varovų pagalba.

kalnagubrius yra sunkiai aprašomas. Žinoma, nežinojimas ar Srinagare, Kašmire, bus galima nusileisti, ar debesims ten užėjus teks grįžti atgal į New Delhi nepasidėjus prie mūsų ramaus nusiteikimo (vien instrumentais nusileidimo ten nėra).

Po penkių labai įdomių dienų Srinagare, užėjus kitai pūgai, išskristi jau nebe galima. Skubame išsprukti kalnų keliu, kurį irgi žada uždaryti. Didelio grožio kelias per Himalajus blogu oru labai pavojingas. Leidžiama pravažiuoti tik į vieną ar kitą pusę, kaitaliojant dienas.

Po 6-7 valandų labai įtempto važiavimo persiritus per bauginančią kalnų grandinę ir pralindus pro ilgiausią viso kelio tunelį sakau mūsų taksistui, kad blogiausia tai turbūt jau pasibaigė. — Tik pradedu, — atsako jis.

Truko 16 valandų, kol persikorėme su visokiais nuotykiškais per Himalajus ir pasiekėme Jammu, palikę aibę autobusų bei mašinų prarajose ar ant medžių pasikorusius. Tik majestotiški kalnų vaizdai atpiko baimę ir nuovargį.

Klausėsi anglas su dideliu dėmesiu, bet tuo keliu pats, man atrodo, nežada keliauti.

Mums Jammu turėjo dar kitą staigmeną. Indijoje beveik neįmanoma patekti į hindų šventyklų vidų. Visur užrašai „For Hindus only“. Jammu, esančiame tokiaame užkampyje, niekas jų prisakymų arba nežinojo, arba nesilaikė, tad mes su dideliu entuziazmu lankėme įvairiausias šventyklas, matėme keisčiausių ceremonijų, traukėme daugybę skaidrių, žinoma, visad braminams dosnia auka atsidėkodami.

— O kaip jums pasisekė su Agra? — vėl užklausa anglas.

— Pasakiškai, — atsakau. — Ne tik, kad mes apsisostojome viešbutyje, per kurio langus valandų valandomis gerėjome Taj Mahal, bet matėme Taj Mahal ir mėnulio pilnatyje.

Juozas Pautienius

Mėlynieji kalnai vasarą

Nuotrauka A. Grigaičio

Naujos knygos

Vytautas Kavolis (red.). **DE-SIGNS OF SELFHOOD**. Cranbury, London ir Toronto, 1984. Spaudė Farleigh Dickinson Press ir Associated University Presses, 440 Forsgate Drive, Cranbury, NJ 08512, ISBN 0-8386-3161-4. Kaina \$28.50.

Knyga surenka septynias studijas, kurios prasidėjo paskaitomis metiniuose International Society for the Comparative Study of Civilizations suvažiavimuose. Knyga padalinta į keturias dalis: I. Beginnings and Endings, II. The Languages of Selfhood: Europe and Asia, III. Traditions and Countertraditions in Indian Self-Comprehensions, IV. Poetry, Politics, and the Sense of Self.

Pirmoji knygos dalis susideda iš Vytauto Kavolio studijos „Histories of Selfhood, Maps of Sociability“, kurioje asmens samprata nagrinėjama panaudojant autobiografijas. Joje vystoma idėja: autobiografijos pradžia atskleidžia prielaidas apie tai, kas turi egzistuoti (ar atsitikti) prieš tai, negu individo gyvenimas gali pasikeisti ir prasmingą istoriją, o autobiografijos galas pasiūlo, į ką individas buvo pakeistas ir ką jo gyvenimas jam reiškia tuo metu, kai jis pasirošęs jį aplieiti (p. 23). Studija remiasi autobiografiniais

dokumentais nuo Abelard ir Renesanso asmenų, senovės Japonijos ir Kinijos iki atskambių šiose dienose. Antrąją knygos dalį sudaro du straipsniai: Pei-yi Wu „Varieties of the Chinese Self“ ir Vytauto Kavolio „On the Self-Person Differentiation: Universal Categories of Civilizations and Their Diverse Contents“. Trečiojoje dalyje dvi studijos apie Indiją: David Knopf „The Idea of Self in the Countertraditions of Bengali Hinduism“ ir Alan Roland „The Self in India and America: Toward a Psychoanalysis of Social and Cultural Contexts“. Ketvirtąją dalį irgi du straipsniai: Sarah Lawall „The Self-Person of Surrealism“ ir Corinne Lathrop Gilb „Some Varieties of Metaphor in American Images of Selfhood“. Autorių specialybės: lyginamoji miestinė istorija, sociologija, psichoanalizė, lyginamoji literatūra, kiniečių literatūra. Straipsnių temos tiek plačios, kiek ir autorių interesai. Pati knygos mintis yra visai intriguojanti: žvelgti į asmens sampratą mūsų kultūroje, lyginant ir kontrastu keliant asmens sampratą kitose kultūrose ar istorinėse sąlygose.

(A.K.)

Albinas Baranauskas. **PILIA-KALNIO ŠEŠELIS**. Romanas. Chicago: Lietuviškos knygos klubas, 1984. 214 psl. Viršelis

Jonės Karužaitės. Kaina — 8 dol. Gaunama Drauge.

Naujajame Albino Baranausko romane skaitytojas klausysis meistriskai valdomo pirmojo asmens pasakojamojo balso, kuris jį nukels į Sūduvos apylinkes pirmosios rusų okupacijos išvakarėse ir jos atneštą suirutę. Šituo fonu pasivadodamas, pasakotojas stengiasi išrišti pagrindinio veikėjo — jauno bedalio vaikino gyvenimo mįslę, jai suteikdamas mitinę dimensiją, įtraukdamas ir skaitytoją į šį kūrybinį procesą.

Eduardas Cinzas. **ŠVENTO-JO PETRO ŠUNYNAS**. Romanas. Chicago: Ateities literatūros fondas, 1984. 234 psl. Viršelis Danguolės Stončiūtės-Kuolienės. Kaina — 10 dol. Gaunama pas leidėją (Ateities literatūros fondas, 10000 S. Bell Ave., Chicago, IL 60643), pas platintojus ir Drauge.

Į svarų šiemetinių išsivijos romanų derlių įsijungia ir naujasis Belgijoje gyvenančio mūsų rašytojo Eduardo Cinzo kūrinys. Vieta — Briuselis, veikėjai — gyvenimo vėtyti ir mėtėti europinės darbininkų klasės atstovai. Intriga pinama iš jų asmeninių pergyvenimų, kurių vienas svarbiausių — kunigo misija ir aplamai Bažnyčios problematika konkrečiame gyvenime.

Česlovas Masaitis

Šokių šventė

1. PASIRĖMĖS NOSTALGIJOS LAZDA

*Sukrausiu ilgesį ir tuštumą
Aš į kelionės nudėvėtą krepšį
Ir, pasirėmęs linkstančia nostalgijos lazda,
Nueisiu pažūrėt, kaip šoka, trepsį
Jaunystės laimė — spindinti, jauna!*

*Paklausiu jos, kodėl uždustame
Mes, bėgdami į ateities svajonę?
Kodėl pavasariai pagelsta rudens spalva?
Ar atsakys, kodėl aptemsta kloniai,
Ar ji tikės, kad vasara neamžina?*

*Ar ji matys, ar ji pajus mane,
Kai aš pro tėviškės pavasarių pavėsį
Į ją, į jos grakštumą, papuoštą gintarais,
Tylys pro gėstantį saulėleidį žiūrėsiu...
Aš būsiu čia, o ji anapus šoks ir žais...*

Jolė, 1984-6-28.

2. JAUNYSTĖ ŠOKA

*Apsvaigusi pavasariu Jaunystė šoka,
Putojančio upelio potvyniais užliejusi krantus.
Jaunystė sukas jonkeliais, malūnais,
Svaigina saulės spindulius,
Sekundžių srūvantį skubėjimą
Ir sutemoj sudūžtantį svajojimą.
Šokėjų rankos kyla žydriniais vijokliais,
Ir teka liemeniu siūbuojantis grakštumas —
Jaunystė sukas vaivorykštę, saulėlydį ir snaigų sūkury.
Jos šokyje apsvaigus dabartis,
Sudėta tik iš ateities sapnų mozaikos,
Tik iš laukimo ir ateinančių ieškojimo stebuklų.*

*Jaunyste, šok nemiršančio grakštumo šoki,
Tu — amžina džiaugsmams palaistytam vilties žydėjim!*

*Ieškojimo ir ateities Kūrėjau,
Dėkojam Tau už amžiną, už šokančią jaunystę,
Už tėviškės spalvas,
Į ją įjaustas gintarais ir rūtom...*

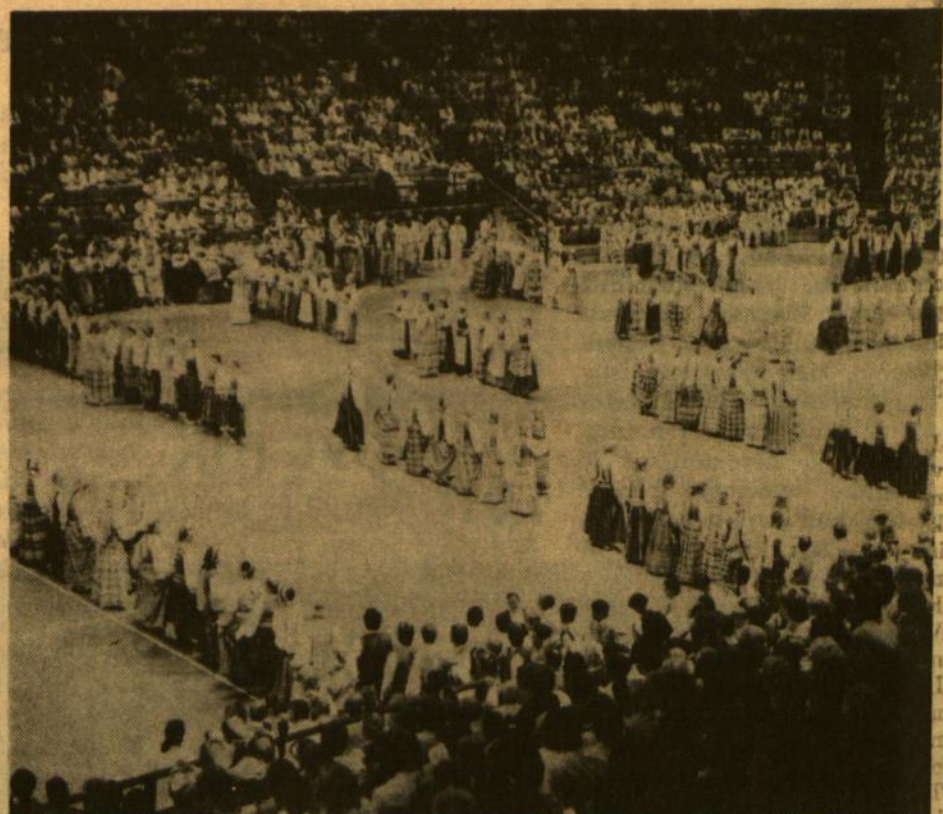
Už spindintį svajonių sapną...

Clevelandas, 1984-7-1.

3. PAPASAKOČIAU TAU

*Jaunyste, pasakočiau tau apie dešimtmečius ir amžiais
Minties ir principų sukrautas kraicio skrynius,
Bet neišmokau, neišmoksiu tavo aš kalbos —
Iš nepažįtamų garų ir žodžių susipynus,
Tik sau, tik ateitčiai likimo prasmę ji dainuos.*

*Kai vakaras sustings, sutirpusias sekundes pasiglemžęs,
Nuskrisi tu į ateitį, plasnojanti Jaunyste;*

Septintoje tautinių šokių šventėje šių metų liepos mėn. 1 d. Clevelando Kolizijoje. Nuotrauka Jono Tamulaičio

*Kai praeitį palenks paklydusių ieškojimų našta,
Stebuklais kilsi tu, laisva atrasti ir paklysti,
Nuo praities šešėlių ir nostalgijos laisva!*

*Tave, saulėtekį pavasarių dainuojančią, Praamžius,
Tave iš ateities, tiktai iš rytdienos sukūręs;
Ir tavo kelrodis — dar neužgimusi žvaigždė,
Bet neužmiršk, kad praeitis — laivelio inkaras ir burės
Gyvenimo siūbuojančiam, įtūžusiam tvane!*

Clevelandas, 1984-7-1.

4. JAUNYSTĖ, SKAITYKI GYVENIMO RAŠTĄ

*Minty dar vis sukasi spalvos ir juostos,
Ir džiaugsmas dar šoka margam audiny...
Jaunyste, Jaunyste, vilties mūsų uostas,
Tavęs mūsų lūkesčiai šandies pilni.*

*Tavy praradimas sutirpsta į nieką,
Ir senąjį šūkį tavy aš skaitau:
Jaunyste, siek to, ko vyzdys nepasiekia;
Jaunyste, tau žvaigždės, ir toliai tik tau!*

*Jaunyste, skaityki gyvenimo raštą
Svajonių ir laisvės, ir gėrio ugnį,
Sukurk naują laimę, dar niekad nerastą,
Nes jai tu gimei ir jai gyveni!*

*Pašvinkęs mirazų saldumas, Jaunyste,
Tegu neužtemdo tavosios vilties,
Tegu horizontai tau laime nutvyskų
Ieškojimą tavo stebuklais nušvies!*

Jolė, 1984-7-3.

Legendarinis pastatas, vadinamas Taj Mahal, tai meilės poema marmure! Baltojo marmuro mauzoliejus pastatytas garbiojo mogulo statytojo Shahjahan savo numylėtai karalienei Arjumand Bano Begum, tituluotai Mumtaz-i-Mahal — „Rūmų išrinktoji“. Ilgainiui vardas iškreiptas ir taip liko „Taj Mahal“.

Ištekėjo ji už Shahjahano, būdama 21 metų, susilaukė 14 vaikų. Jautri ir dosni visiems, savo vyro buvusi geriausia draugė, patarėja ir didžiausia meilė. Kartu jie keliavo po plačiąją Indiją, dažnai net kartu žygiavo į mūšius. Taip ir mirė ji 1630 m., gimdydama kelionėje, toli nuo namų. Jai mirus, niekas Shahjahano paguosti nė nuraminti negalėjo. Kronikose rašoma, jog jis visiškai pražilo, daugiau nebevilko karališkųjų rūbų, tik paprastą baltą musliną.

Pasizadėjo pastatyti jai paminklą, kurio grožiui joks kitas neprilygtų. Parinko vietą netoli Agros, ant Jumnos upės kranto. Sukvietė iš visų pasaulio kampų, Persijos, Turkijos, Prancūzijos, Italijos geriausius meistrus bei menininkus, sutelkė 20,000 darbininkų armiją (pastatė jiems miestelį) ir su dviem persais architektais visi kartu statė, gražino ir dekoravo Taj Mahal 22 metus.

Taj Mahal mauzoliejus ir kartu visas kompleksas, tai simetrijos ir grožio simfonija. Toks lengvutis iš tolo atrodantis, iš tikrųjų yra masyvus aštuoniakampis balto marmuro pastatas su keturiais aukštais minaretais keturiuose marmurinės platformos kampuose. Abiejuose pusėse mauzoliejaus pagrindinio įėjimo yra du vienodi raudono akmens pastatai: kairėje, mečetė, dešinėje, maldininkų salė. Priekyje ilgi fontanai, toliau tvenkinys, kuriame atsispindi Taj Mahal visu savo didingumu. Ir vėl ilgi fontanai, aukštai kiparisais apodinti, ir ilgos alėjos, vedančios prie aukštų imponantiškų vartų. Visus pastatus supa gražūs persiški sodai, visas

Marmurinį reljefą kenotafu kambario rytinio šono, laikomas geriausiu marmuro drožinėjimo pavyzdžiu visame islamiškame pasaulyje.

didžiulis kompleksas aukšta mūrine tvora aptvertas.

Begalybė knygų ir straipsnių mokslininkai aprašo mauzoliejaus simetriją ir kitas menines detales. Kaligrafija (sakoma, beveik visas Koranas ten yra inkrustuotas), mišraus pobūdžio reljefiniai pagražinimai bei kitokie „pietra dura“ darbai yra neįtikėtini. Pavyzdžiui, viena gėlė vieno colio didumo ant marmurinio Mumtaz Mahal paminklo, turi 60 inkrustacijų, naudojančių skirtingus brangakmenius ar pusiaubrangakmenius. Atgabeno safirus iš Ceilono, koralus iš to laiko Arabijos, nefritą iš Kinijos, turkizą iš Tibeto, malachitą iš Rusijos. Ką tik brangaus to laiko pasaulis turėjo, viskas

plaukė į Agrą. Mauzoliejus statytas Mumtaz Mahal garbei — jai yra centrinis kenotafas. Apačioje, kriptoje yra tikrieji kapai — sarkofagai, taip pat labai išdekoruoti.

Shahjahanas planavo pasistatyti sau kitoje pusėje juodo marmuro mauzoliejų ir abudu sujungti tilteliu. Ironiškai ar ne, viskas įvyko visgi kitaip — Shahjahan sveikatai sušlubavus, vienas iš jo sūnų, Aurangzebas, pagrobęs iš tėvo valdžią, jį įkalino ištaišingoje Agros pilyje — tvirtovėje, kitoje pusėje Jumnos upės.

Daugelį metų Shahjahanas praleido berymodamas ant terasų, bevaikštinėdamas aukštų pilies mūrų pasieniais, akis nukreipęs į savo mylimosios mauzoliejų. Pasakojama, kad taip ir rado jį negyvą, veidą nukreipusį į Taj Mahal.

Vaikštinėjame ir mes Shahjahano pėdomis ir nuo tų pačių terasų žavėjome Taj Mahal komplekso didingumą.

Tikrai tinkamai pasielgė Aurangzebas, paguldymas savo tėvą šalia jo numylėtosios ir pastatydamas jam paminklą, dar net didesnį už Mumtaz Mahal.

Pasakoju anglui nuotaiką, kurią sukelia mauzoliejus, matomas mėnulio pilnatyje.

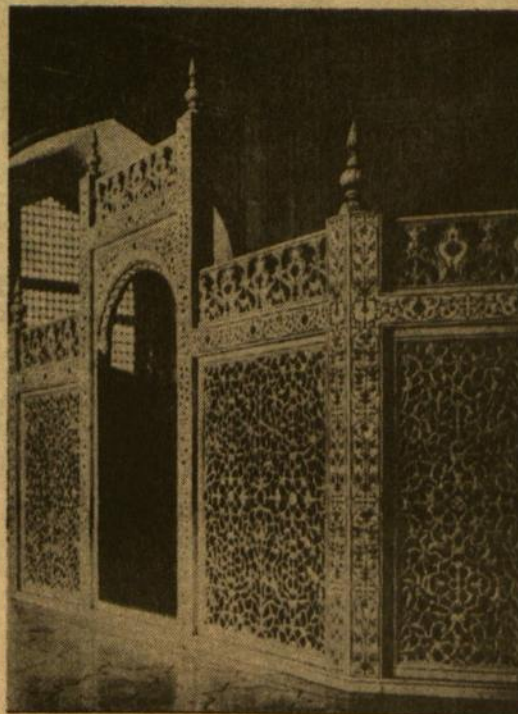
— Mes mėnesienai pavėlavome, o to viešbučio nė nežinojome (Mes patys tik laimingai būdu jį užtikome! — L. M.-R.), bet ir mes turėjome Agroje įdomų nuotykių, — tęsia jis. — Neprilygsta jausimui, bet įdomus...

Negalėdami pasigrožėti Taj Mahal mėnulio šviesoje, nutarė jį aplankyti saulei patekant. Užsisakė viešbutyje kitam rytui vežiką. Tas neprisiėmė, o kol jie iš naujo susiorganizavo, pasirodė jau pirmieji saulės spinduliai. Aštriais žodžiais išsibarė su viešbučio personalu, nepagalėdamas savo dažnai įterpiamo angliškąjo „bloody“.

Kitą rytą vežikas jau laukė. Nuvažia-

vė dar tamsoje prie Taj Mahal komplekso vartų, jų dideliame nusteblimui jau rado ten belaukiančią jaunų amerikiečių porėlę. Didžiuliuose vartuose maži varteliai buvo uždaryti, grandinė apdėti. Pradėjo belstis — jokių rezultatų. Beldėsi toliau. Po kiek laiko pasigirdo mieguistas „Eikit šalin, uždaryta!“ Beldėsi vistik. Sargas, jau išbudintas, juos vėl varė, ragindamas grįžti vėliau, kada bus atidaryta.

Išsėmė amerikietis 50 dolerių popierinį (labai daug rupijų!) ir, jį sulenkęs, įkišo tarp vartelių. Pinigas pamazų pradingo, grandinė tyliai nuslinko. Pradėjo jie stumti vartelius — atsidarė; sargo nematė, jokio garso negirdėjo. Tokiu būdu dvi laimingos porėlės pergyveno tą magišką

Marmurinė tvorėlė aplink Mumtaz-Mahal ir Shahjahano kenotafus. Ją uždėjo sūnus Aurangzebas.

momentą — saulės patekėjimą ant Taj Mahal.

Vaidžiai nupasakojo, rūkui nuslinkus, marmuro auksinį žėrėjimą ir vėliau ryto tylumo kapų aplankymą. — Pergventi visa tai vėta antros kelionės į Agrą, — atsakiau jam.

Taj Mahal nuotaiką mėnulio pilnatyje kiekvienas pergyvena savaip ir savyje. Porėlės vaikštinėja susiglaudę, mintyse paskendę, neįtikėtino reginio apstulbinti. Iš arti mauzoliejaus marmuras žėri, tarsi visas brangakmeniais išpuostas.

Nusiaunamie batus ir dar kartą aplankome kenotafus, marmurine tvorele lyg gražiausiais meginiais aptvertus. Vėliau nusileidžiame į kriptą. Maža žvakelė dega ant Mumtaz Mahal kapo ir guli saulėlė kvepiančių žiedų. Žvakelė meta savo klaidius šešėlius ant kapo, sargo ir mūsų pačių. Mintyse prabėga jį meilės istorija ir ji atrodo didinga ir jaudinanti. Didingesnė, manau, negu Romeo ir Julietos ar net Abelardo ir Héloisės.

Vėliau atokiau sėdime ant suolo, susimąstę, nakties įspūdžių gerokai paveiktai. Pasigirsta garsios kalbos ir klegėjimas. Ogi atveda gidas grupę turistų. Ateina jie, išeina jie — visa trunka ne daugiau kaip 15 minučių. Sudrumsta mūsų nuotaiką greitai išsisklaido. Keliamės ir mes ir ilga alėja einame vartų link, vis atsigręždami.

Keistas fenomenas įvyksta ten, mėnulio pilnatyje. Kol matai Taj Mahal prieš save, tol tiki, kad tokio reto grožio reginys tikrai egzistuoja. Tik nusisukti ir atrodyti, kad ką matei, tai buvo tik miras.

Paliekame Taj Mahal mauzoliejų šviečiančio mėnulio paslaptingoje globoje, mažos žvakelės apšviestoje kriptoje paliekame Shahjahano amžiais išlėstus su savo mylimąją Mumtaz Mahal. Pasiėmę viską, viską paliekame milijonams laimingųjų, kurie ateis po mūsų.

Lionė Mickevičiūtė - Ramonienė

Naujasis Alės Rūtos romanas „Pirmieji svetur“

(Atkelta iš 1 psl.)

iš tikrųjų siužetiškai čia reikalingi, ar jie romanui ką nors duoda, ar ne. Todėl ir einama užuolankomis, iš tolo, pradedant nuo senelių ir prosenelių, apčiuopinant kiekvieną buitines aplinkos smulkmeną. Ne tiek autentiškumo, kiek paprastos istorijos atspalvį stiprina dažni suminėimai įvairių renginių, su romano herojumi ar jo gyvenimu teturintys bendro tik tiek, kad jis pats, jo žmona ar draugas ten buvo ar pirmininkavo.)

„Jau ir Martišūno atitrauktų iš Europos vaikai mokosi, pasidaro daktarais, mokytojais, kunigais...“ ir Aneliukė jau „beibės laukia“... Kazimierui sukanka „sikišti faiv“ ir visi važiuoja į „Keturių“ užėgą jo „burdės atšvęti“, Pranciškos Martišūnienės žodžiais tariant. Netrukus jau ir sūnus Mikė veda „palio-kutę“ Marusią, kuri, kaip vėliau paaiškėja, yra ne kieno kito, o kadaise dar Lietuvoje susitikto lenkų sukilėlio Vlodeko — Amerikoje didžiai pralobusio — duktė... „Mike ir Marusios vestuvės įvyksta turtینگame, puošniame Niujorko klube, dalyvaujant virš šimto aukštosios lenkų visuomenės, turtingų ir įtakingų amerikiečių“ (199).

Beverčiant 200-tąjį puslapį, „Anelė ligoninėje gimė sūnus“, po ilgų svarstymų pakrikštytas Johnny, kuri „ji mokė lietuviškai, dėl to Kazimieras dar labiau mylėjo savo dukterį“ (205)... Argi bereikia aiškinti, kad „Martišūnai buvo „Draugo“ skaitytojai nuo pat pradžių, nuo „naintyn devintųjų“, kai Vilkbariuose kunigėlis Antanas Staniukynas vasarą pradėjo spausdinti“ (210).

„Atvažiuo iš „krajaus“ kun. Juozas Tumas ir kun. K. Olšauskis“ rinkti pinigų „Saulės“ namams. „Rinko ir Jonas Basanavičius, ir Martynas Yčas. Visoki barzdocijai važiuo per jūras-marias, blusinėjo doleriukus...“ (211). Mirė Anūpas Šešelgis, pusė savo pinigų palikdamas „lietuviškų knygų drukavimui“, o kita pusė — „Kazimiero Martišūno anūkui John... ant moko“ (243).

Antanas Paulauskas pasiperša už save žymiai jaunesnei Mary Siaučūnaitėi, Juzė Kojelaitis veda choristę Juzefiną, o Jonas Kvėdaras — saliončiko našlę Nastę, kuri, nuo jo pabėga su visais jai pervesiais pinigais, dėl to besiantantį Joną ištinkant fataliskam širdies smūgiui...

(Su antrosios ir trečiosios kartos atėjimu kiek pagyvejį romano tempas, tačiau kalba darosi kaskart vis sunkesnė, žargoniškesnė, nenuoseklumai svetimvardžių ar svetimžodžių rašyboje darosi vis labiau akivaizdūs. Kiek gausesnį dialogai panašėja į kadaise mūsiškėje spaudoje gausius kalbos darymą pašėpusius fejletonus. Dažnėja ir iki tol skaitytojų erzines nelogiškas ir nuolatinis autorės blaškymasis tarp esamojo ir būtojo laiko.)

Sulaukusi „over seventy“ metų „Pranciška Martišūnienė miršta, prie jos klūpant vyrui, sūnui, dukteriai su šeima. Visi garsiai meldėsi. John, motinai paskambinus, irgi pribuvo“ (295).

John Tepliusis gauna daktaro diplomą ir įsimyli Alisę Paulauskaitę, kurios tėvas Antanas, kartu su žmona Mary ir biznio partnere Džozefina Kojelaitiene, užsimuša lėktuvo katastrofėje...

„Martišūnas nustoja skaityti savo amžiaus metus“ (360)... Stipriau

ALĖ RŪTA

sunegalavęs, jis nuvežamas ligoninė, savo anūkėlio Jonuko Tepliusio priežiūrai. Niekas nebeįveda... „Nežiūrint visų aplink susitelkusių ligoninės žmonių, dr. John Tepliusis garsiai persižegnoja ir, atsiklaupęs prie lovos, abiem rankom uždengia veidą“ (369).

Alisė išteka už seno milijonieriaus Mark Ferris, John veda prie jo ir anksčiau besimeilinusią lenkaitę Loreta, Mykolas Martišūnas su Marusia praranda visus biznesius ir nusigyvena... „Mirusių darbai ir mintys gyvena kituose. O gyvenimas rieda, kaip riedėjęs“ (378).

— Man rūpėjo parodyti vieno būdingesnio žmogaus gyvenimą ir jo aplinkoje kitus, turėjusius ryšio ar itakos pagrindiniam charakteriui. Žmogus — pagrindinis romano tikslas, — pabrėžė Alė Rūta keliais atvejais cituotame pasikalbėjime. Tačiau to žmogaus romane *Pirmieji svetur* kaip tik labiausiai ir trūksta. Yra pavardės, yra vietovės, yra daugybė įvairiausių buitinių butaforijos, bet „žmogaus“ čia yra ne ką daugiau negu organizacijų susirinkimų protokoluose, provincijos korespondencijose, aprašinėse visuomeninė ar socialinė veikla, reportažuose, o geriausiai atveju — eulogijose, parašytose su atitinkamu patosu ir gana nuoširdžiai, bet taipgi daugiau ar

mažiau... iš pareigos... Kaip tik tai ir norėjau skaitytojų parodyti plačiau, (daugeliu atvejų ir pačios autorės žodžiais) atpasakodamas romano turinį ir į tą pasakojimą įterpdamas kitas paaiškinančias autorės ar savo pastabas.

Kada nėra skirtingų, savaimingų, mintimis, žodžiais ar veiksmams save parodančių ir savojo tikslo siekiančių charakterių, neįmanoma išvystyti konfliktų, megztų intrigą ar kelti įtampą. Todėl šiame romane veik viskas vyksta be jokio vidinio priežastingumo, viskas remiasi atsitiktinumais... Tikrai šitaip aplinkyboms susidėjus, Kazimieras prisijungia prie sukilėlių ar vėliau atsiskiria nuo kitų belaisvių, tiksliai atsitiktinai laive užmiges jisai patenka į Angliją, ar New Yorko gatvėse „staiga“ prisimena Anūprą (panašiai kaip ir autorė romano gale „staiga“ prisimena Lietuvoje Kazimiero paliktą lenkų sukilėlį Vlodeką, ar romano vidury vien jos krikščynose Kazimiero tematyką Pranių, etc. Patys dramatiškiausi įvykiai, pradedant sukilimu ir baigiant sprogimu kasyklose ar lėktuvo avarija, vyksta ne „scenoje“, bet kažkur „užkulisiuose“... Net ir mylimasi tik veikėjų (skaitytojų neprieinamose) laiškuose ir svajonėse... Norėti, kad tik tiek tepažįstamų personažų gyvenimai skaitytoją dominuotų, kad jų likimais jis sielotųsi — nėra realistiška.

Tiesa, bent pagrindiniams veikėjams Alė Rūta duoda ir vieną kitą kiek ryškesnį bruožą. Kazimierą padarydama apskresnių, praktiškesnių, Anūprą — daugiau dainuokomis besidominciu romantiku, Joną romano gale paversdama piktoku pavyduoliu, o Antaną bandydama skaitytojų įpiršti gabiu biznieriui, tačiau dažniausiai apie tai ir sužinome tik iš autorės lūpų ar kitų veikėjų pasakojimų.

Užuot atskleidusi savo veikėjų vidų, Alė Rūta kartais iki smulkiausių detalių aprašinėja aplinką ar tu

veikėjų mažai reikšmingus paviršutiniškus judesius: „Kazimieras prisipila alaus ir keletą gurkšnių godžiai nugeria. Tada atgalia ranka nubraukia nuo ūsų putas ir apsilaužo“ (104). Beveik tais pačiais žodžiais šitokia „mizanscena“ atpasakojama daugelyje buitinių romanų, tačiau šiame romane ji visiškai niekur neveda, visiškai nieko nereiškia, kaip ir daug kitų trafaretinių, standartinių, nereikalingų, nieku nedominančių vaizdų ar situacijų, taip pat jau kažkada kažkieno aprašytų, kažkur girdėtų, ir vien dėl jų dažno pasikartojimo atmintin įstrigusių. Prie panašaus bereikalingo balasto skirtingi ne tik visi naivūs Anūpro ar parengiminių kupletininkų posmeliai, kruopščiai autorės suregistruoti, bet ir gerai žinomos aušrininkų eilės, reikšmingesnės nebent specialiai Aušros konkursui skirtame romane...

Romano *Pirmieji svetur* tūrį gerokai išpučia ir daugelis siužetinių vingių ar digresijų. Autorė, atrodo, jaučiasi įpareigota skaitytoją supažindinti su visais pagrindinių ar šalutinių veikėjų gimimėmis, draugais ar pažįstamais, lyg tuose graborių pranešimuose, pridėdama dar ir jų matytus ar pažintus žymesnius veikėjus, skaitytojų taipgi gana gerai pažįstamus iš kitų šaltinių. Juo daugiau tikrinių ar bendrinių vardų, čia svetimame krašte įvairiai tariamų ir rašomų, juo keblesnė darosi ir jų rašyba, šiame romane jau visai pakrikusi ir į visas puses peržengusi įprastinių standartų rėmus. Visiems šiems teigiamams paremti skaitytojas pakankamai pavyzdžių suras kaip tik tam tikslui skirtose turinio pasakojime panaudotose citatose.

Premijos įteikimo šventėje tartame žodyje Alė Rūta visai teisingai tvirtino, kad „parašyti romaną neužtenka jausmų antplūdžio, reikia patirties, rimto darbo“. Galbūt kaip tik jos minimų elementų pakankamumas, jų proporcija, tinkamas išbalansavimas įtaigauja ar lemia veikalo kokybę. Kaip tik dėl to gal *Kelias į kairę* ir liks pačiu geriausiu Alės Rūtos romanu. Prie geresniųjų rikiuosiu jausmo persvara skaitytoją paperkantis *Trumpa diena* ar patirtimi sustiprintas *Vieniši pasauliai* (1968). „Jausmų antplūdis“ romane *Pirmieji svetur* labai retai kur iš viso tejauciamas, patirtis (kaip ir tas dail. Rasos Arbaiteš pieštas viršelį) veik niekada neįgauna trečiosios dimensijos, o darbo vargu ar įdėta pakankamai pirmųjų elementų trūkumams atverti. Todėl *Pirmieji svetur* ir tenka skirti prie lengviausiai pamirštamų ir pamirštinų šios autorės (ir „Draugo“ konkurso) romanų.

Rugsėjo mėnesio parodos

Žyminas lietuvių skulptoriaus ir medalisto Petro Rimšos (1881-1961) darbų paroda šiuo metu vyksta Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje (4012 Archer Ave., Chicago, Ill.). Paroda tęsis iki 8 m. rugsėjo mėn. 20 d.

Dail. Antano Tamošaičio eskalibrų paroda šiandien pradedama University of Detroit Main Library patalpose, Detroit. Paroda vyks nuo 1984 m. rugsėjo 8 iki 22 d. Parodą rengia Detroito universitetas.

Dail. Juozo Pautieniaus (1900-1978) darbų pomirtinė paroda vyks Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje, rugsėjo mėn. 14-16 ir 21-23 dienomis.

Dail. Viktoras Petravičius, Lietuvos generalinis konsulas Chicagoje Petras Daužvardis, dail. Juozas Pautienius vienos parodos atidarymo metu maždaug 1958 metais Chicagoje.

Dailininkai Juozas Pautienius, Adomas Galdikas, Vytautas K. Jonynas 1953 m. Chicagoje po parodos Marijos aukštesniojoje mokykloje, kurioje jie dalyvavo kartu su dail. Kazimieru Žoromskiu ir skulpt. Vytautu Kašuba.

Duktė apie savo tėvą dailininką

(Atkelta iš 2 psl.)

buvo dar gyvas. Pirmoje juostos dalyje matysime dailininką, tapantį paveikslus, besikalbantį su manimi ir kitais dailininkais, kur jis pasisako apie save ir savo kūrybą. Antroji dalis sudaryta iš medžiagos, surinktos jau po jo mirties. Tai kitų prisiminimai apie Pautienį kaip dailininką ar žmogų. Pereitą vasarą buvo įrašyti pokalbiai su 8 asmenimis. Pirmiausia daugiausiai žinių suteikė man motina Stasė (Tulabaitė) Pautienienė. Toliau žurnalistas V. Kasniūnas pasakoją apie Pautienį kaip reporterį ir „gamtos“ vaiką. Kun. P. Garšva prisimena jį kaip mokytoją ir studentų draugą. Dailininko sesuo Z. Juskevičienė išryškina jį kaip savanorį. Dail. M. Šileikis peržiūri ir komentuoja jo vėliausius darbus. Daug įdomių momentų išryškėja pokalbyje su

dail. V. Petravičium jo namuose Union Pier, Mich. Dr. P. Kisielius ir kun. J. Prunskis apibūdina jį kaip aktyvų lietuviškos visuomenės narį.

Video filmas nėra knyga, kurioje būtų galima sudėti visus gyvenimo faktus. O jeigu ir būtų tai įmanoma, vargu ar kam būtų įdomu žiūrėti. Šioje programoje bandžiau gal daugiau „impresionistiškai“ pagauti kelis svarbius jo gyvenimo bruožus, kaip jie atsispindi jo artimųjų atsiminimuose. Mano mamos ir mano kaip duktės prisiminimai papildo ir be abejo nuspalvina šį gyvo ir dabar jau mirusio

Chicago's teatruose Rašytojos, aktorės komedija

Drury Lane teatras, esantis 95-je gatvėje, netoli Western, taigi arti didžiojo lietuvių telkinio — Marquette Parko, paprastai turi stiprius pastatymus. To nebūtų galima pasakyti apie dabar iki rugsėjo 23 dienos statomą komediją „It Had To Be You“, sukurta Renee Taylor ir Joseph Bologna. Tiesa, vaidina patyrę, su geru pasirošimu aktoriai. Jų tėra du. Aktorės, dramų kūrėjos Theda Blau, beiškančios pripažinimo ir darbo scenoje, vaidmenį atlieka Lauren Tewes. G. Becker, begausių pasirodymų teatro scenose, susilaukė pasisekimo ir televizijoje.

Tačiau pats veiklas — lėkštas: nesėkminga draminių veikalių autorė ir neįstengianti į sceną prasimušti aktorė bando pasiekti laimėjimų, suviliodama teatro vicedirektorių. Visas vaidinimas koncentruojasi į pastangas prajuokinti publiką, pavartojant ir neįvairius posakius, lovą, taikantis prie modernios gatvės nės publikos skonio. Įspūdi kiek išlygina užbaiga — vedybos.

J. Pr.

1958 m. rudenį dail. Juozas Pautienius prie darbo gamtoje. Nuotrauka Stasės Pautienienės

Kertinė paraštė

(Atkelta iš 1 psl.)

fantazija? Tai klausimai, kurie keičiasi, žiūrint iš kokio taško žiūrėsime ir ką norime matyti. Aišku, laimėjimo vaizdavimas duoda energijos, jėgų. Pralaimėjimas — slegia. Tarp jų yra vidurkis, kuris pilkas ir ne taip jaudina. Yra daug tokio pilkumo gyvenime, bet stipriausi jausmai pasireiškia pasisekime ir pralaimėjime.

Senoji mūsų Lietuvos istorija turėjo laimėjimų, naujoji — vieno ir kito. Laimėjimai malonesni matyti, nors kartais vadinami propaganda. Gal dar prisimename, kaip a.a. A. Baronas kartą pavaizdavo pokario partizanų dideles laimėjimus ir ilgai be reikalo turėjo aiškintis, kad taip buvo — jis neišgalvojo. Bet jo diskusija galėjo būti paprasta: jis pasirinko partizanų laimėjimus; nerodė pralaimėjimų, kurių taip pat buvo. Laimėjime jis matė jį jaudinantį, stiprų žmogaus jausmų pasireiškimą ir katarsį, ne pilką realybę. Parodęs vien pralaimėjimus, jis atrodytų kitam pesimistu. Pasirinkimas buvo jo ir tam jis turėjo teisę.

Taip gyvenimas, menas ir norai, ką norim matyti, vienas kitą veikia ir įtaigauja. Be abejo, gali būti ir kitokios teorijos ir išvados.

P. Melnikas

dailininko „video portretas“

— Ačiū, Terese, už taip nuoširdų pašnekesį ir suteiktas žinias apie savo tėvą dailininką Juozą Pautienį. Dažnai pašalinės spalvos išryškina ir papildo dailininko gyvenimą ir kūrybą.

Paroda vyks Chicagoje, Jaunimo centre, rugsėjo mėn. 14-15-16 ir 21-22-23 dienomis — savaitgaliais. Parodos atidarymas — penktadienį, rugsėjo 14 d., 7:30 v.v. Po atidarymo — video filmas apie dail. J. Pautienį ir kavutė Jaunimo centro kavinėje.

NAUJI LEIDINIAI

• Aidai nr. 4 (1984 lieparrugpjūtis). Kultūros žurnalas, leidžiamas kas du mėnesiai Tėvų pranciškonų, 361 Highland Blvd., Brooklyn, NY 11207. Redakcija: dr. Leonardas Andrieus, OFM, kun. dr. Kęstutis Trimakas, Vytautas Volertas. Pagalba dailėi — Viktoras Vizgirda. Administruoja T. Benvenutas Ramanauskas. Metinė prenumerata — 15 dol., atskiras numeris 2.50 dol.

Numeryje: svarbus Antano Maceinos diskusinis straipsnis „Gimtoji kalba liturgijoje“, nurodantis teologines duobes dabartiniuose lietuviškuose liturginių tekstų vertimuose. Kiti straipsniai: Povilo Reklaičio „Prie šv. Kazimiero ikonografijos“ (tęsinys iš praėjo numerio), Kanadoje gyvenančio filosofo Vinco Vyčino „Asmenybiškumas Ibseno dramose: Peeras Gyntas“, Alfonso Šešplaukio „Lietuviai Ernesto Wiecherto romane *Missa sine nomine*“, Antano Dundzilos „Miško broliai — džiuginanti dovana visuomenei“, Dr. Juozas Girnius prisimena praeitų metų gale Lietuvoje mirusį visuomenininką Joną Sasnauską.

Spausdinamas gausus pluoštas poezijos apie šv. Kazimierą iš neseniai išėjusios, A. Tyrulio redaguotos antologijos *Vainikas, kryžius, lėlija*, taipgi Jurgio Gliados novelė ir Vlado Šlaito eilėraštis. Skyrėje „iš minties ir gyvenimo“ A. V. Stepanas diskutuoja Lietuvos nepriklausomybės kaip įvykio reikšmę, R. K. Vidžiūnienė aprašo šiemetinę „Draugo“ romano premijos šventę, Juozas Liepinis nušviečia istorinio romano problemas Rytų-vidurio Europoje.

Recenzuojamos knygos: K. Grigaitytės *Tylos dovana* (A. Tyrulis), P. Melniko *Pakirsta šaka* (Vytautas A. Jonynas), Konstantino Avizonio rinkinių raštų III tomas (Saulius A. Girnius), Benvenuto Ramanausko *Aš savo dalį atlikau* (A. Rubėys).

Prof. A. Varnas aiškina dail. J. Pautieniaus darytą portretą dailininko žmonai Stasei Pautienienei parodos Lietuvių auditorijoje metu 1956 Chicagoje.